

het algemene beeld dat het bij nieuwe vestigingen van grote meeuwen vaak om jonge vogels gaat die voor de eerste keer tot broeden komen.

Dankwoord Gaarne zeggen wij ing. B. R. Barkema, districtsbeheerder Zeeland van de Vereniging Natuurmonumenten, dank voor de uitnodiging om in het kader van ons meeuwenonderzoek de kolonie op de Middelplaten te bezoeken. Onze dank geldt ook R. Wink, toezichthouder van de Middelplaten voor de medewerking in het veld, drs A. B. van den Berg voor de nadere informatie over de onjuiste vermelding in Dutch Birding van de vondst van een drie-legsel en R. L. Vogel voor de informatie over de recente broedgevallen in het Deens-Duitse Waddengebied.

Summary *First breeding record of the Great Black-backed Gull Larus marinus in The Netherlands.*

On 24 May 1993, a Great Black-backed Gull nest with one egg was found on a stone groyne in Lake Veerse Meer, SW-Netherlands. The egg measured 74.3×53.3 mm, i.e., slightly smaller than mean size given in the literature. The parents were in fully adult plumage. One of the birds, probably the male, was constantly incubating the egg during a 75 min observation period. On 28 May, the nest appeared to be abandoned, and remains of the egg were found at some distance from the nest. The egg-shell indicated that the egg was either predated or destroyed in some other way. On 18 June, the adults were still present near the nest site. This is the first breeding attempt of the species in The Netherlands and can be considered as a further southward expansion of the species along the mainland North Sea coast.

Literatuur

- VAN DEN BERG A. B. 1993. WP reports: July-August 1993. Dutch Birding 15: 230-235.
- COMMON SECRETARIAT FOR THE COOPERATION ON THE PROTECTION OF THE WADDEN SEA (ed.) 1992. Joint monitoring project for breeding birds in the Wadden Sea. Annual report 1990.
- CRAMP S. & SIMMONS K. E. L. (eds.) 1983. The Birds of the Western Palearctic. Volume 3. Oxford University Press, Oxford.
- EIGENHUIS K. J. 1986. Hybridisatie van de Geelpootmeeuw *Larus cachinnans* in Nederland in 1985. Oriolus 52: 55-58.
- GLOE P. 1991. Erste Brutnachweise der Mantelmöwe (*Larus marinus*) an der Festlandküste des westlichen Schleswig-Holstein. Corax 14: 127-132.
- GLUTZ VON BLOTZHEIM U. N. & BAUER K. M. 1982. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 8/1, Charadriiformes (3. Teil). Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- NEHLS H.-W. & SPERLICH W. 1986. Erste Brut der Mantelmöwe in der DDR. Falke 33: 133-145.
- SNOUCKAERT VAN SCHAUURG R. C. E. G. J. 1908. Avifauna Neerlandica. Meijer & Schaafsma, Leeuwarden.
- VAN SWELM N. D. 1993. Is de Geelpootmeeuw broedvogel in Nederland? Voordracht van de NOU-themadag over meeuwen en sterns, gehouden op 3 april 1993. Limosa 66: 118.

TEIXEIRA R. M. 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's-Graveland.

VAUK G. & PRÜTER J. 1987. Möwen. Arten, Bestände, Verbreitung, Probleme. Niederelbe-Verlag, Otterndorf.

VOOUS K. H. 1960. Atlas van de Europese vogels. Elsevier, Amsterdam.

ZANG H., GROSSKOPF G. & HECKENROTH H. 1991. Die Vögel Niedersachsens und des Landes Bremen Raubmöwen bis Alken. Naturschutz und Landschaftspflege in Niedersachsen, Hannover.

Harry J. P. Vercruysse, Girostraat 38, 5038 DN Tilburg

Arie L. Spaans, DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Postbus 23, 6700 AA Wageningen

Grutto en Kemphaan overwinteren in toenemende mate in Zeeuws-Vlaanderen

Door Martijn & Swennen (1984) en Castelijns *et al.* (1988) worden twee fenomenen beschreven die typisch Zeeuws-Vlaams kunnen worden genoemd: de overwintering van de Grutto *Limosa limosa islandica* en van de Kemphaan *Philomachus pugnax*. Sindsdien is het aantal overwintelaars van beide soorten verder toegenomen (tabel 1 en 2).

De overwinterende Grutto's foerageren bij laag water op het weke slik van het Paulinaschor, 8 km westelijk van Terneuzen, en overtijen ter plaatse of aan de Braakmankreek, 3.5 km ZO van het foeragegebied. Het waterpeil in deze kreek staat vanaf september tot en met maart *c.* 75 cm lager dan in de rest van het jaar. De oever valt daardoor droog en is een geschikte plaats om te overtijen. Ter plaatse worden de vogels geregeld geteld.

De Grutto's komen aan in augustus/september. Het maximum wordt bereikt in oktober-december. Reeds in januari neemt het aantal af en in februari zijn de meeste verdwenen (tabel 1). Tegen het einde van die maand of begin maart verschijnen er plotseling weer Grutto's. Deze zijn veel luidruchtiger, vertonen geen getijderitme en zijn voor het overgrote deel in zomerkleed. Dit deed lokale vogelaars vermoeden dat de overwintelaars tot de ondersoort *Limosa limosa islandica* behoren. Immers, deze ondersoort overwintert op de Britse Eilanden en in Bretagne en foerageert eveneens in getijdegebieden. Het definitieve bewijs kon echter pas worden geleverd met de vondst van enkele dode exemplaren. Op basis van de snavelengte was één exemplaar zeker *L. l. islandica* en een ander exemplaar, op basis van de tarsus, waarschijnlijk. Van vier andere kon de ondersoort niet met zekerheid worden vastgesteld (P. L. Meininger).

Ook Kemphanen verzamelen zich op het slik

Tabel 1: Maxima per maand van de Grutto *Limosa limosa islandica* in Midden-Zeeuws-Vlaanderen, geteld in de winters 1975/76-1992/93. *Maximum numbers of Black-tailed Godwit counted at Braakmankreek, SW-Netherlands, winters 1975/76-1992/93.*

jaar year	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr
72/73	0	0	0	0	0	20	0	0	0
73/74	0	0	0	0	0	60	0	0	0
74/75	0	0	0	0	1	79	0	0	0
75/76	0	0	0	50	30	76	0	0	0
76/77	0	0	0	1	36	110	45	2	0
77/78	0	0	0	102	38	110	0	0	0
78/79	23	6	26	5	12	33	26	0	0
79/80	0	20	55	65	50	44	60	0	0
80/81	6	50	81	88	90	94	80	0	0
81/82	89	70	65	94	95	90	80	0	0
82/83	0	92	100	135	140	130	30	0	0
83/84	1	57	80	140	110	128	?	0	0
84/85	0	30	75	45	140	45	12	0	0
85/86	0	1	171	120	145	150	1	0	0
86/87	0	45	120	130	80	45	8	0	0
87/88	0	27	165	145	140	45	45	0	0
88/89	6	115	170	155	165	141	115	0	0
89/90	0	81	175	170	125	125	22	0	0
90/91	0	65	140	185	85	30	2	0	0
91/92	0	1	100	140	149	155	2	0	0
92/93	0	39	265	245	240	240	130	0	0

Tabel 2: Maxima per maand van de Kemphaan *Philomachus pugnax* aan de Braakmankreek in Midden-Zeeuws-Vlaanderen, geteld in de winters 1975/76-1992/93. *Maximum numbers of Ruff counted at Braakmankreek, SW-Netherlands, winters 1975/76-1992/93.*

jaar year	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr
75/76	-	-	-	14	-	-	-	-	-
76/77	-	-	-	-	-	85	24	14	-
77/78	-	-	-	-	-	-	-	48	-
78/79	-	-	-	-	-	6	-	-	-
79/80	0	0	190	75	0	130	130	250	0
80/81	0	0	35	205	600	625	660	850	0
81/82	0	0	75	500	550	300	320	220	0
82/83	0	0	55	500	860	650	1680	1450	0
83/84	0	0	90	650	1490	1270	1460	1760	0
84/85	0	11	380	1050	2100	1685	375	600	40
85/86	0	65	120	600	1660	1600	260	505	85
86/87	0	32	115	460	750	220	265	300	37
87/88	0	65	70	278	870	620	350	350	35
88/89	0	160	320	750	1150	860	820	235	160
89/90	0	40	130	890	1750	2730	450	35	49
90/91	0	65	73	800	1750	1850	500	260	212
91/92	0	75	230	870	2250	2200	1200	1180	75
92/93	0	30	450	1200	1570	2100	1700	2856	250

van de Braakmankreek, echter niet om er te overnachten maar om er te overnachten. De vogels foerageren overdag op akkers en graslanden in het grensgebied van Nederland en België. Het aantal overwinteraars van deze soort is eveneens geleidelijk toegenomen.

De Kemphanen nemen vanaf september tot in december toe (tabel 2). Het aantal is in januari en februari sterk afhankelijk van de weersomstandig-

heden. Tijdens perioden met vorst en sneeuw trekken veel vogels alsnog weg (Castelijns *et al.* 1988). Het is dan ook niet verwonderlijk dat na de koude winters in het midden van de jaren tachtig, het aantal overwinteraars daalde. Nadien is het aantal echter weer toegenomen, tot een voorlopig maximum van 2730 in december 1989 (tabel 2).

Voedsel Kemphanen De Kemphanen foerageren

in het Zeeuws-Vlaams/Vlaamse grensgebied, in de winter vooral op akkers en tegen het voorjaar meer op graslanden. Omdat ze altijd slapen in ondiep water, lukte het maar niet op de slaappleats uitwerpselen te verzamelen. In januari 1993 namen wij waar dat een deel van de vogels sliep bij een wak op de nabij de Braakmankreek gelegen drinkwaterbekkens. Vanaf het talud kon je ze 's morgens tot minder dan 50 m benaderen. Duidelijk waren rondom het wak de roze uitwerpselen te zien. Vanwege de diepte van de drinkwaterbekkens (10 m) was het te gevaarlijk om de uitwerpselen te verzamelen. Er sliep echter ook een groep aan een wak nabij het midden in de Braakmankreek gelegen eilandje. Op de laatste dag dat het vroor (4 januari 1993) bonden J. Poortvliet en ondergetekende, onder het motto "kraakijks is geen breekijs", de schaatsen onder. Bij het wak aangekomen, werden inderdaad uitwerpselen gevonden met dezelfde karakteristieke kleur. Ze zagen er allemaal hetzelfde uit. Een vijftientigtal werd verzameld in potjes met alcohol en later met behulp van E. Stikvoort van het Rijksinstituut voor Kust en Zee onderzocht. Geconcludeerd werd dat Kemphanen tijdens een periode met vorst leven van graankorrels.

Dankwoord Dank gaat uit naar allen die gegevens leverden: Cor Berrevoets, Eric Martijn, Peter Meininger, Rob Strucker en Jaap Poortvliet. Anne-Marie Blomert leverde commentaar op het manuscript.

Summary *Black-tailed Godwit* *Limosa limosa islandica* and *Ruff* *Philomachus pugnax* winter in increasing numbers in Zeeuws-Vlaanderen (SW-Netherlands)

Both Black-tailed Godwit and Ruff winter in Zeeuws-Vlaanderen (SW-Netherlands) in increasing numbers (table 1 & 2).

Black-tailed Godwits, belonging to the subspecies *L. l. islandica*, feed at low tide on the weak mud near Paulinaschor, 8 km W from Terneuzen. At high tide the birds roost there, or at the Braakmankreek 3.5 km SE from the feeding area.

Ruff feed in winter mainly at arable land and towards spring mainly in meadows at the Dutch/Belgian border. They roost at the Braakmankreek, where they stand in the water, so it was not possible to collect their droppings. Droppings could be collected from the ice during a period of frost in January 1993. They contain solely grain.

Literatuur

- CASTELIJNS H., MARTEIJN E. C. L., KREBS B. & BURG-GRAEVE G. 1988. Overwinterende Kemphanen *Philomachus pugnax* in ZW-Nederland en NW-België. *Limosa* 61: 119-124.
- MARTEIJN E. C. L. & SWENNEN C. 1984. Overwinterende Grutto's *Limosa limosa* in ZW Nederland. *Limosa* 57: 125-128.

Henk Castelijns, Marollenoord 10, 4553 CP Philippijne

De Blauwborst *Luscinia svecica cyaneola* als broedvogel terug in het noordelijk kleigebied van Friesland

De oudste gegevens over broedgevallen van de Blauwborst in Friesland vinden we bij Albarda (1884). Deze vermeldt dat een klein aantal Witgesternde Blauwborsten jaarlijks broedt in de lage streken van "De Wouden" (ZO-Friesland).

Het is opvallend, dat in de SOVON-uitgave *Atlas van de Nederlandse Vogels* (1987) niet wordt ge-rept over het broeden van de Blauwborst in Noord-Friesland, terwijl dit in de *Vogels van Friesland* (van der Ploeg *et al.* 1979) vrij gedetailleerd en goed gedocumenteerd wordt beschreven. Mogelijk vond de SOVON-redactie het broeden van de Blauwborst, een typische vogel van rietmoerassen, tussen de aardappelveldjes in Friesland te onwaarschijnlijk.

Toch heb ik (vD) dit omstreeks 1918 al waargenomen. In dat jaar begon ik als elfjarige vogels te observeren en kreeg ik *Het Vogeljaar* van Jac. P. Thijsse cadeau. In de tweede druk (1913) vermeldt Thijsse al van de Blauwborst: "op de zee-klei vlak achter de Groningse en Friese zeedijken". Hij zag een zingend ex. bij Noordpolderzijl en plaatste een foto van een vrouwtje bij een nest, gemaakt in Grijpskerk op 21 mei 1910 door A. Burdet. Ook *De Nederlandse Vogels* van Eijkman *et al.* (1937) geeft als broedplaatsen naast moerasgebied ook slootkanten op de klei van NW-Friesland en Noord-Groningen.

Mijn eigen waarnemingen van rond 1918 betreffen nesten in toevallige holten in steile slootkanten. In de slootkanten groeide wat riet en het Harig Wilgeroosje, waarop ik ook de "olifantsrups" vond van het Avondrood, één van onze mooiste nachtvlinders. Hier en daar stonden verspreide meidoornbosjes. De vogels zongen van de toppen van die meidoorns en ook van elektriciteitsdraden langs de weg. Verder leefden ze heel verborgen. Tijdens een nachtwandeling kon men de aantallen broedparen goed schatten, omdat de Blauwborst net als de verwante Nachtegaal ook 's nachts zingt. In de omgeving van Pietersbierum, het dorp waar ik woonde, heb ik ongeveer tien paren geteld. In mijn studietijd (1925-31) heb ik hier vanuit een schuilhut ook enkele foto's gemaakt van voerende Blauwborsten.

De Blauwborsten waren in Pietersbierum altijd heel vroeg present. Reeds eind april heb ik vlieg-vlugge jongen waargenomen. Eenmaal heb ik in een sneeuwbuï vanuit een droge sloot Blauwborsten geobserveerd met B. W. Tucker, die voor het *Handbook of British Birds* (1938) de veldkenmerken moest beschrijven. Hij schreef in het "Handbook" dan ook: "also locally along reedy ditches